

Tanulmánykötet a roma holokausztról A lágerek népe. Névtelen romák holokausztja

(Szerkesztő: Márfi Attila, Kiadó: Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, Janus Pannonius Múzeum, Megjelent: Pécs, 2014., Terjedelem: 286 p., Index: ISBN 978-963-9873-37-7, Nyomda: SZ. K. STÚDIÓ KFT. Pécs)

MÁRFI ATTILA

e-mail: attila.babyli@gmail.com

A 2014-es Magyar Holokauszt Emlékév alkalmából, a Miniszterelnökség Civil Alapja jóvoltából jöhetett létre ez a kiadvány. Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata sikeres pályázatát követően valósulhatott meg egy összetett Roma Holokauszt program: egy Roma Holokauszt Emlékkonferencia, az ebből készült konferenciakötet és egy emlékkiállítás. Bár mind a három szakmai feladat műfajilag is különbözik egymástól, az ismert borzalmas eseményekre való kegyeletteljes emlékezésen kívül összeköti őket az a szakmai elképzelés is, ami több-kevesebb sikerrel megvalósult a rendelkezésre álló rövid időn belül.

A kötet anyagi, erkölcsi támogatói között többek közt Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület, a Dél-Pannon Múzeumokért Közhasznú Egyesület és természetesen a Janus Pannonius Múzeum is megtalálható. (A projektben a Janus Pannonius Múzeum több munkatársa is részt vesz. Ahogy a most ismertetésre kerülő kötetnél, a szerkesztő bizottságban, de a szerzők között is találunk muzeológusokat.)

Ha a most már bőségesnek mondható, cigányságtörténettel foglalkozó kiadványköteteket tekintjük, akkor ez a kötet kiemelt helyet foglalhat el e szakterületen belül. A roma holokauszttal foglalkozó szociográfiák, antológiák és politológiai kiadványok, visszaemlékezések mellett ez a kötet zömében történészek munkáját tartalmazza, mondhatni úttörő kezdeményezésként. S abban is újszerűnek bizonyul ez a kiadvány, hogy a kiváló, országosan is ismert történész-szerzők bizonyos szinten tabuként kezelt területeket elemeznek.

Itt fontos megemlíteni a Márfi Attila által szerkesztett Cigánysors I., Cigánysors II. című kiadványokat, amelyek által megismerkedhetünk – az itt közölt írások közvetítésével – az együttélés különböző korszakainak társadalmi és politikai döntéseivel is. Ugyanis hazánkban a cigányság megjelenését követően, szinte folyamatosan megfogalmazódtak a velük kapcsolatos különböző szintű rendtartások és szabályozások. A cigányságot nemcsak a történelmi Magyarországon, de egész Európában is idegen

testként fogadták és kezelték. Akkor, amikor a 18. és 19. századi Európa különböző országaiban valósággal üldözték a cigányságot, Magyarországon a letelepítés, a foglalkoztatás, a társadalmi elfogadottság érdekében születtek meg – igaz sokszor vitatható – szabályozások és rendeletek. A kötetekben több tanulmány is érzékelteti a szegregáció, a kirekesztettség, az előítéletek évszázados gyökereit, keletkezésének okait. Szembe kell nézni olykor a saját hibáinkkal és mulasztásainkkal is. Ebben a tekintetben a Cigánysors kötetek s más jellegű kiadványaink a teljesség igénye nélkül vázlatát tudták adni ezeknek a törekvéseknek. Némi túlzással azt is állíthatjuk, hogy a bemutatásra kerülő **A LÁGEREK NÉPE. Névtelen romák holokausztja** c. kötet egyenesen folytatása a korábban megjelent kiadványoknak. Jelen kiadvány nem törekedhetett teljességre, ezt a bevezetőben is olvashatjuk. A cél elsősorban az volt, hogy felvázolják azokat az okokat, amelyek a holokauszthoz vezettek, s felvillantani a megrázó történések fontosabb állomásait országos és regionális keretek között. Ugyanakkor a konkrét kutatások során a kötet szerzőinek is szembe kellett nézniük a holokauszt megítélésének ideológiai problémakörével is.

A Pharrajimos (Porrajmos, Parajmos), azaz a magyarországi cigány holokauszt kutatása nyomán a történészek állásfoglalásáról csak a rendszerváltás után, az 1990-es évek derekától kaphattunk érdemi eredményeket. De ezeket is behatárolták a kezdeti időszakban olyan szakmai, politikai és személyes érzelmi megközelítésű viták, amelyek elsősorban történészek és kisebbséggel foglalkozó kutatók között zajlottak hosszú évekig. Meglepő módon a szakmai és módszertani problémák kevésbé kaptak hangsúlyt. Pedig ha arra gondolunk, hogy a közgyűjtemények fennmaradt forrásai sok esetben csak kevés támpontot adhatnak a feltáráshoz vagy ha az oral history eredményeit, a megélt „személyes történelem” aspektusát tekintjük, látható, milyen nehéz az objektivitást megőrizni. Az egyre jobban elmérgesedő, vádaskodásokat sem nélkülöző viták, fórumok, egyeztetések során vált láthatóvá, hogy a Pharrajimos a cigány közösségeknél az egységesítés, a közös sors megélésének legitimációs eszköze – szemben egy olyan feltételezéssel, amely szerint a holokauszt kisajátítása a zsidó közösségek érdeke. Ez a polémia kizárólag politikai-eszmei szinten zajlik, rányomva a bélyegét azonban azokra a kutatási szakterületekre is, mint a néprajz, szociológia, antropológia, historiográfia stb.

A kiadványt lapozva, többszörösen is át- és elolvassa érzékelhető, hogy a munkában résztvevők igyekeztek a kötetet felelősséggel közzétenni. A roma holokauszt emlékének adózó kiadványt jeles közéleti személyiségek köszöntő beszédei nyitják meg: dr. Páva Zsolt, Pécs Megyei Jogú Város polgármestere; Heisler András, a Mazsihisz elnöke; dr. Kosztics István, a Cigány Közművelődési és Kulturális Egyesület elnöke és W. Müller Judit, a Janus Pannonius Múzeum mb. igazgatója tollából. A bevezetőben a szerkesztő azokat a módszertani és szakmai előzményeket taglalja, amelyek a kiadvány megszületéséhez vezettek. Kiemelve azokat az itt olvasható értékrendeket, történeti tényeken alapuló összegzéseket, a ma is vitatott és nem egyértelmű történeti eseményeket, a még ma is tabunak számító holokauszt megközelítéseket, amelyeket hiteles forrásanyaggal dokumentáltak a szerzők. A kiadvány összesen 12 írást tartalmaz, amelyek bizonyos időrendi sorrendben tárgyalják a vészkorszak országos és helyi eseményeit. Kardos Ferenc, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatóhelyettese, a jeles cigánytörténész *Nyomtalanul? Névtelen romák holokausztja. A roma holokauszt jelene a történeti kutatásban és a társadalomban* című hiánypótló tanulmányában hazai és németországi több éves kutatásainak szintézisét adja, s az összes olyan ideológiai és szakmai, módszertani kérdéssel is foglalkozik, amelyek sajátos velejárái a holokauszt kutatásoknak. Elsősorban a roma holokauszt mint történeti fogalom, az európai és magyar roma

közösségek viszonya a vészorszakhoz, a roma áldozatok valóságos száma és a roma holokauszt kutatások főbb szakmai szempontjaira fókuszálva. Ugyanakkor új kutatási eredményeket is közzé tesz, bizonyítva, hogy a hazai roma holokauszt kutatása és értékelése a szerző munkássága nélkül elképzelhetetlen. Bana József, Győr Megyei Jogú Város Levéltárának igazgatója kiegészíti, sőt megerősíti ezt a szintézist, a roma holokauszt Európában lezajlott eseményeit *Adalékok a Roma Holokauszt történetéhez* címmel megjelent írásában. Vázolja és ismerteti azokat a törvényeket és rendeleteket is, amelyek „jogi támpontokat” adtak a későbbi tragikus események lezajlásához. Értekezése végén a szerző gazdag melléklet-anyagában Gesztelyi Nagy László *A magyarországi cigányrendezés* című javaslatából közöl részleteket, majd Szita Szabolcs a cigány munkásszázadokról írt tanulmányából idéz egy visszaemlékezést, s mindezt két kordokumentum egészíti ki. Mindkét írás eddig nem ismert adatokat és összefüggéseket is közöl, reálisabb számadatokat felsorakoztatva. Az országos és helyi eseményeket több szerző kiérlelt tanulmánya ismerteti.

A baranyai roma holokauszt részletes és teljes feltárását Radnóti Ilona azóta elhunyt muzeológus posztumusz írásából ismerhetjük meg ...*Úgy kell eljárni, mint a zsidókkal. Cigánykérdés-cigánysors Baranyában* címmel. Ebben részletesen ismerteti a dualizmus-kori és a két világháború közti korszakból származó, cigányokkal kapcsolatos szabályozásokat, rendeleteket. Az 1928 óta rendszeressé váló cigányrazziákról, valamint a cigánynépességről részletes statisztikai adatokat is közzé tesz. Külön értéke a tanulmánynak, hogy a Baranyában felállított cigány munkásszázadokról is ír eddig nem ismert történeti tényeket. Végül több túlélő és szemtanú visszaemlékezéseivel is megismerkedhetünk. Ehhez kapcsolódva a baranyai kisebbségek és a cigányságtörténeti kutatások fontosabb állomásait, valamint a roma holokauszt kutatásának problémakörét Márfi Attila történész, ny. főlevéltáros esszéje vázolja fel *Cigány és kisebbségtörténeti kutatások Baranyában és a Roma Holokauszt feltárásának problémaköre* címmel. Ebben a szerző részletesen bemutatja az európai hírű, s a két világháború közti korszakban működő Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézetet majd a szocialista korszak, s rendszerváltás utáni miliőben újra indult kisebbségi – és cigánytörténeti – kutatások legfontosabb produktumait. Így a Baranya Megyei Levéltárban és a Rácz Aladár Közösségi Házban zajló, a cigányság történetét taglaló kutatásokat, rendezvényeket, konferenciákat, s kiadványokat – beavatva az érdeklődő olvasókat a hazai roma holokauszt kutatásának összetett problémakörébe is. A szomszédos Somogy megye cigányüldözéseit, a csendőrrazziákat Csóti Csaba, az MNL Somogy Megyei Levéltára főlevéltárosának tanulmánya ismerteti *Cigányrazzia Somogy megyében, 1944* cím alatt. A tanulmány részletesen bemutatja – gazdag levéltári forrásokra hagyatkozva – a cigányrazziák lezajlását közvetlenül a vészorszak előtt.

Harmat József, a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Könyvtár könyvtárosa a Várpalota melletti Grábler-tónál lezajlott tömegmészárlás eddig nem ismert történéseit teszi közzé több éve zajló kutatási eredményeit összegezve *A székesfehérvári és várpalotai cigányok tragédiája 1945-ben a Grábler-tónál* címmel. A szerző a legnagyobb eddig ismert, cigányok elleni tömegmészárlást megrázó erejű kordokumentumokkal eleveníti fel. Fontos megjegyezni, hogy ez az első tudományos szintű szintézis, amely erről a rettenetes tragédiáról megjelent. A jeles baranyai cigányköltő, Kovács Hontalan József esszéje a láthatatlan tömegsírokról közöl szívbemarkoló részleteket. Bár az írás másodközlés, de nagyon jól kiegészíti azt a szerkesztői, szakmai elképzelést, amelyet a kötet olvasása során megtapasztalhatunk. Fontosnak tartottuk ezt a szintű megközelítést megjeleníteni Márkus Sándor, a szombathelyi Izraelita Hitközség elnökének megszólaltatásával is, aki a zsidóság holokausztjában érintett leszármazottként rögzítette belső

vívódásait. S ehhez a körhöz tartozik Kardos Ferenc másik írása, amelyben a cigányfestő Ferkovics József munkásságával ismerteti meg az olvasót – a művész a roma holokauszt eseményeit örökítette meg alkotásaiban. Kosztics István, a Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület elnökének írása *Romák a növekvő antiszemitizmus ellen* címmel azokat a rendezvényeket, kulturális eseményeket, konferenciákat, megemlékezéseket és nem utolsó sorban a Magyarországon 2004-ben elsőként átadott Roma Holokauszt Emlékmű alapítását ismerteti, amely értékteremtések a cigány civil szféra öntudatra ébredését és felelősségtudatát is jelzik. Katona Csaba, az MTA BTK Történettudományi Intézet titkára *A cigány holokauszt kérdése az oktatásban* című tanulmányában az eddig megjelent, a kérdéskört összegző írások szintézisével hívja fel a figyelmet a pedagógusok, s ezzel kapcsolatban a politikusok, a közmédia és a történészek felelősségére. Nem utolsó sorban, de itt kell megemlítenünk Romani Rose elnök urat, aki nemzetközi szinten a legismertebb egyénisége a roma és szinti holokauszt, valamint minden Németországban élő kisebbség érdekeinek védőjeként, avatott szakértőjeként. Az általa vezetett, európai hírű, Heidelberg székhelyű, a Németországi Szintik és Romák Dokumentációs és Kultúrközpontjának kiterjedt tevékenységéről helyetese, Silvio Peritore úr írása tájékoztat. Rendkívül figyelemreméltó az az érzékenység, a korrekt és alapos szakmai ismeretek tárháza, amelyek eredményeként az intézmény példaeértékű kiadványozási munkákkal, kiállítással, szervezett gyűjtőmunkával, polgári érdekvédelemmel érvényesíti és bizonyítja elhivatottságát.

A kiadványt – eddig még nem publikált dokumentumokkal és fényképekkel – az ún. Képgaléria zárja, amely a kötetben olvasható írásokat kiválóan egészíti ki. Ebben a szerkezeti egységben cigányfestők – korábban már kiállításokon is szereplő – alkotásai is láthatók. A kiadvány köszöntőit, a bevezetőt és a tanulmányokat is háromnyelvű (angol, német és lovári) rezümék közzétételével gazdagította a kötet szerkesztője, a nemzetközi érdeklődést is szolgálva. Elismerésre méltó, hogy ezzel a kötettel a szerzők az áldozatok emléke előtt is tisztelni kívántak, s egyúttal azt is közvetíteni tudták, hogy nemcsak történetírásunk, de a társadalom szélesebb rétegei körében is akad még bőven feladatunk a holokauszt megítélésében.

Monograph on the gipsy holocaust:
The people of camps. Anonymus gipsy holocaust

ATTILA MÁRFI

On the occasion of 2014 Hungarian Holocaust year and the Prime Minister's Office Civil Fund have been possible courtesy of this monograph. The book can be important place in this field, because the nationally known historian are analyzed a certain level of taboo. The historian stand about the Hungarian Gypsy Holocaust can get real results after the middle of the 1990's. These are also limited by the professional, political and personal emotional discussions that took place between historians and minority researchers. The monograpy includes a total of 12 publications, which is discussed in chronological order the national and local events of the Holocaust. The resumes written in English, German and Lomavren languages, which serving the international interest. The authors with this monograph try to tribute to the memory of the victims and at the same time it could also convey, that there are still plenty of job evaluation of the Holocaust.

A kötet megjelenését támogatták:

Elektronikus vagyónvédelmi rendszerek tervezése, telepítése,
24 órás távfelügyelet, gépjárművédelem és menetlevél szolgáltatás.